

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИНЦИПУ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Нестерова Наталя Іванівна,

здобувач кафедри екологічного права,
Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків

e-mail: lisa.nataly@gmail.com

ORCID 0000-0001-8362-8204

Розглянуто окремі питання подальшого розвитку принципу раціонального використання природних ресурсів в екологічному праві України з точки зору сучасних міжнародно-правових тенденцій. Зроблено висновок, що подальший розвиток зазначеного принципу неодмінно пов'язаний з його розумінням та втіленням в аспекті концепції сталого розвитку, за якою на перший план виходить обов'язковість встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб усього людства та захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному й здоровому довкіллі, а також в аспекті ядра цієї концепції – екосистемного підходу, що являє собою стратегію комплексного управління ресурсами, яка забезпечує їх збереження та стале використання на справедливій основі.

Ключові слова: принципи екологічного права; раціональне використання природних ресурсів; раціональне природокористування; міжнародне екологічне право; концепція сталого розвитку; екосистемний підхід.

Постановка проблеми. Одним із фундаментальних понять екологічного права та його основоположних принципів, який має надзвичайно важливе значення в механізмі правового регулювання екологічних відносин, є раціональне використання природних ресурсів. Незважаючи на це, вивченню даного принципу в еколого-правовій літературі приділено недостатньо уваги, адже аналіз напрацювань у галузі юриспруденції дає підстави стверджувати, що раціональне використання природних ресурсів сприймається аксіоматично, як загальнозрозуміле явище, яке не потребує жодних пояснень й уточнень. Більше того, залишилися поза уваги й питання подальшого розвитку даного принципу в аспекті міжнародно-правових відносин, що надзвичайно важливо зараз, коли наша держава стала повноправним учасником різних міжнародних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певний внесок у вивчення даної проблематики зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, М. М. Бринчук, Ю. О. Вовк, А. П. Гетьман, Б. В. Єрофеев, І. І. Каракаш, О. Г. Котеньов, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, М. В. Махрова, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, В. К. Попов, Л. Л. Чаусова, Ю. С. Шемшученко та ін. З огляду на це **метою статті** є аналіз сучасних міжнародно-правових тенденцій розвитку принципу раціонального використання природних ресурсів в екологічному праві України.

Виклад основного матеріалу. Важливим напрямком розвитку правового регулювання забезпечення та реалізації принципу раціонального використання природних ресурсів у вітчизняному екологічному праві та фактором впливу на його зміст є процеси інтеграції України до європейського й світового співтовариства. Саме вони зумовили використання юридичною наукою категорії «імплементация», яка походить від латинського «implere», що в перекладі означає наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати. У міжнародному праві під цим терміном розуміється організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань [1, с. 42].

Як слушно зауважує В. І. Андрейцев, у процесі імплементации еколого-правових норм різних міжнародних конвенцій та інших нормативно-правових документів мають забезпечуватися допустимі межі. Адже сьогодні чинною є конституційна правова формула, відповідно до якої чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства, тобто автоматично повністю або ж частково (за наявності застережень) імплементуються до системи законодавства України та підлягають обов'язковому додержанню на рівні подібних нормативно-правових приписів, прийнятих законодавчим органом України, стають невід'ємним його елементом [2, с. 7].

У цьому контексті логічно постає питання щодо обов'язку імплементации того чи іншого міжнародно-правового акта повністю, а також у доцільності

імплементатії в такому обсязі. Очевидно, обґрунтованою є позиція, що полягає у запровадженні до національного законодавства України найбільш прогресивних ідей та приписів. Йдеться, зокрема, про нормативи та параметри негативного впливу на стан довкілля, здоров'я та життя людей. Із цією метою, як правило, готуються окремі нормативно-правові акти згідно зі встановленими процедурами їх апробації та надання їм юридичної сили.

Інший алгоритм імплементатії міжнародно-правових договорів полягає у прийнятті Верховною Радою України відповідного закону, який, у свою чергу, легалізує їх положення в законодавстві нашої держави. Так, Законом України «Про міжнародні договори України» закріплено порядок затвердження парламентом міжнародного договору окремим законом, що свідчить про офіційне надання згоди на його обов'язковість для застосування в Україні та, як наголошено в юридичній літературі, є заключною стадією укладення міжнародного договору.

Серед великої кількості міжнародних актів екологічного спрямування, ратифікованих Україною, є низка тих, що безпосередньо закріплюють принцип раціонального використання природних ресурсів. Прикладом цього може бути Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів, від 02.02.1971 р. [3], до якої Україна приєдналася в 1975 р. у складі СРСР, а 29.10.1996 р. відновила своє членство як незалежна держава [4]. Основна мета зазначеної Конвенції полягає у припиненні прогресуючого наступу людини на водно-болотні угіддя, визнання їх ресурсом економічного, культурного, наукового та рекреаційного значення, втрата якого є непоправною, збереженні цих угідь з їхньою флорою та фауною. У рамках Конвенції є Список водно-болотних угідь, куди вносяться водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення для водоплавних птахів.

У ч. 6 ст. 2 Конвенції вказано, що кожна Сторона має враховувати свою міжнародну відповідальність за збереження ресурсів мігруючих водоплавних птахів, управління ними, їхнє раціональне використання, а ч. 1 наступної статті закріплює обов'язок Сторін розробляти і здійснювати свої плани для того щоб

сприяти збереженню водно-болотних угідь зі Списку та, наскільки це можливо, раціональному використанню водно-болотних угідь на своїх територіях.

Ще одним міжнародно-правовим актом, де прямо передбачено принцип раціонального використання природних ресурсів, є ратифікована 29.11.1994 р. Законом України [5] Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р., мета якої – збереження біорізноманіття, стале використання його компонентів, а також спільне одержання на справедливій і рівній основі вигод, які пов'язані з використанням генетичних ресурсів (ст. 1) [6]. У ній вказується, що основною вимогою щодо збереження біорізноманіття є збереження *in-situ* («умови *in-situ*» – це умови, де існують генетичні ресурси в рамках екосистем та природних місць мешкання, а для акліматизованих або культивованих видів – у тому середовищі, в якому вони набули свої характерні ознаки). Тому кожна Сторона зобов'язана регулювати або раціонально використовувати біологічні ресурси, які мають важливе значення для збереження біорізноманіття, з метою забезпечення їх збереження та сталого використання (п. «с» ст. 8).

Так само й у Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенції про охорону ріки Дунай) від 01.06.1994 р. [7] (наша держава її ратифікувала 17.01.2002 р. [8]), головна мета якої полягає в досягненні сталого та збалансованого управління водними ресурсами Дунаю, передбачається, що Сторони прагнуть досягнути мети сталого і збалансованого управління водними ресурсами, включаючи збереження, покращання, а також раціональне використання наземних і підземних вод водозбірної площі (ст. 2).

Крім цих міжнародно-правових актів, зобов'язання щодо раціонального використання природних ресурсів установлено в таких документах: Конвенції ООН від 17.06.1994 р. про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці [9], до якої Україна приєдналася 04.07.2002 р. [10] і в якій передбачено створення довготермінової комплексної стратегії, спрямованої на підвищення продуктивності земель, відновлення, збереження, стійке і раціональне використання земельних і водних ресурсів (ч. 2 ст. 2); Рамковій конвенції про

охорону та сталий розвиток Карпат від 22.05.2003 р. [11], яку наша держава ратифікувала 07.04.2004 р. [12] і де вказано, що Сторони, враховуючи гідрологічні, біологічні й екологічні, а також інші особливості басейнів гірських річок зобов'язані проводити таку політику, яка спрямована на стале управління поверхневими та підземними водними ресурсами, забезпечуючи достатнє постачання поверхневих та підземних вод гарної якості, яке є необхідним для сталого, збалансованого та раціонального водокористування (п. «б» ч. 1 ст. 6), тощо.

Отже, можна зазначити, що імплементація міжнародних еколого-правових документів в екологічне законодавство України обов'язково пов'язується з їх легалізацією на законодавчому рівні, а також виконанням і додержанням вимог, зафіксованих у межах імплементованого документа, затвердженого законом.

Разом із тим зауважимо, що, хоча принцип раціонального використання природних ресурсів є одним з основоположних у міжнародному екологічному праві, його впровадження у вітчизняне екологічне законодавство стикається і, напевно, стикатиметься в майбутньому з низкою проблем, пов'язаних, зокрема, із сутністю джерел міжнародного права взагалі, які сучасна юридична наука поділяє на два види: 1) такі, що закріплюють чинні міжнародно-правові принципи і норми, і утворюють право в повному розумінні цього слова («тверде», тобто обов'язкове право); 2) такі, що містять необов'язкові правила, які потребують особливого характеру й засобів імплементації і по суті є актами декларативного або рекомендаційного характеру («м'яке», рекомендаційне право) [13, с. 72].

До джерел «твердого» права традиційно відносять міжнародні договори, міжнародно-правові звичаї та прийняті односторонньо резолюції авторитетних міжнародних організацій, насамперед ООН. Міжнародні договори можуть бути двосторонніми та багатосторонніми, де останні поділяються на універсальні та регіональні (субрегіональні).

Сьогодні практика виробила три основні підходи до вирішення

екологічних проблем за допомогою укладення міжнародних договорів. Перший отримав назву «превентивного» та пов'язаний з усуненням бар'єрів у вигляді державних кордонів у частині прийнятих еколого-орієнтованих рішень (прикладом може бути так звана Північна конвенція про захист навколишнього середовища 1974 р., у якій беруть участь Данія, Фінляндія, Норвегія та Швеція). Цей підхід є найбільш прийнятним на субрегіональному рівні, який дозволяє сконцентрувати зусилля обмеженого кола держав, що зазнають подібні або ж ідентичні екологічні труднощі [14, с. 235].

Сутність другого підходу полягає в прийнятті юридично обов'язкових для держав рішень прямої дії наднаціонального характеру. Цей підхід вимагає прийняття юридично обов'язкових правил і норм поведінки держав, проте не повинен розглядатися як свого роду обмеження державного суверенітету. При цій процедурі держави, здійснюючи свої суверенні права, делегують частину суверенної компетенції наднаціональному органу, як вони це часто здійснюють при вступі до міжнародних міждержавних організацій. Одночасно це дозволяє державам розширити сферу дії свого суверенітету за рахунок аналогічних дій з боку інших країн, які є членами таких органів та організацій [13, с. 74].

Нарешті, третій підхід, так званий Віденський тип, що бере свій початок від Віденської конвенції про охорону озонового шару від 22.03.1985 р. [15], передбачає вироблення та прийняття рамкових угод під егідою міжнародних організацій. Новими прикладами такого виду угод є прийняті на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро Конвенція про біологічне різноманіття, яка, хоч і не називається рамковою, але в дійсності є такою, а також Рамкова конвенція ООН про зміну клімату від 09.05.1992 р. Третій підхід найбільшою мірою відповідає інтересам тих держав, які бажають зберегти за собою максимально можливий обсяг суверенітету. У цьому випадку «міжнародний інтерес» представляє та чи інша міжнародна організація, яка виступає в якості форуму для проведення відповідних переговорів [13, с. 75].

Рамкові угоди забезпечують необхідну базу для взаємодії та співпраці максимально можливої кількості держав з різними політичними і економічними

системами. А як перший крок кооперування зусиль вони дозволяють негайно приступити до досліджень і моніторингу, що має виключно важливе значення, так як саме чіткі наукові дані про ті чи інші екологічні явища і наслідки дають можливість переходити на рівень прийняття конкретних зобов'язань. Досягнуті результати співробітництва між державами дозволяють вичленувати найбільш актуальні напрямки для взаємодії і детально розробити механізм їх здійснення в певних додатках і протоколах, які є невід'ємною частиною рамкової угоди.

Особливою рисою третього підходу також є те, що він головним чином спрямований на збереження зникаючих природних ресурсів, а не на вироблення загальних принципів міжнародного права. Інакше кажучи, він передбачає більш прагматичний характер і вимагає від держав не заявляти про свою прихильність загальним принципам, а робити конкретні заходи, спрямовані на відновлення та підтримку того чи іншого природного ресурсу [13, с. 75].

Прикладом цього є Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат від 22.05.2003 р., про яку йшлося вище. До цієї Конвенції в різні роки були прийняті такі протоколи: «Про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття» від 19.06.2008 р. [16] (наша держава ратифікувала його 04.09.2009 р. [17]); «Про стале управління лісами» від 27.05.2011 р. [18], який було ратифіковано 16.10.2012 р. [19]; «Про сталий туризм» від 27.05.2011 р. [20], до якого Україна приєдналася 22.02.2017 р. [21]; «Про сталий транспорт» від 26.09.2014 р. [22] (дата ратифікації – 16.03.2016 р. [23]), у яких питання раціонального використання природних ресурсів були більш конкретизовані. Приміром, метою «Протоколу про стале управління лісами» є сприяння сталому управлінню Карпатськими лісами та їхній охороні в інтересах нинішнього та майбутнього поколінь, для досягнення якої Сторони вживають заходів та співробітничують, зокрема, зі сприяння раціональному використанню деревини як екологічно безпечного та відновлювального матеріалу (ч. 1 та п. «с» ч. 2 ст. 1). До того ж відповідно до цього Протоколу кожна Сторона має вживати заходів для забезпечення продуктивних функцій лісів та посилення їхньої ролі в розвитку сільської

місцевості за допомогою політик, адаптованих до структури власності, а також раціонального використання деревини (ч. 1 ст. 9); проводити політику, спрямовану на посилення ролі лісового сектора в пом'якшенні змін клімату, з особливою увагою щодо пошуку балансу між збільшенням запасів вуглецю в лісових екосистемах, сприянням використанню поновлюваної енергії з деревини та раціональним використанням деревних продуктів як заміників сировини, отриманої з непоновлюваних ресурсів (ч. 1 ст. 14).

Усі три підходи мають свої привабливі риси й вбачаються такими, що будуть сприйняті вітчизняним законодавством у процесі подальшої інтеграції.

Прикладами джерел «м'якого» права у сфері раціонального використання природних ресурсів є: Стокгольмська декларація від 16.06.1972 р., яка прийнята на Конференції ООН з проблем оточуючого людину середовища, що проходила з 05 по 16.06.1972 р. в м. Стокгольмі (Швеція) [24]; Всесвітня Хартія природи, яку було прийнято резолюцією Генеральної Асамблеї ООН [25]; Декларація з навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992 р. [26], ухвалена на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія), 03–14.06.1992 р.).

У Стокгольмській декларації закріплено 26 принципів, деякі з яких так чи інакше стосуються раціонального використання природних ресурсів. Зокрема, у принципі 13 вказано, що з метою забезпечення більш раціонального управління ресурсами та поліпшення таким чином навколишнього середовища держави мають виробити єдиний і скоординований підхід до планування свого розвитку для забезпечення того, щоб такий розвиток відповідав усім потребам охорони та поліпшення навколишнього середовища на благо населення цих держав.

Всесвітня Хартія природи є міжнародним декларативним документом, що закріплює 5 загальних принципів збереження природи, в одному з яких указано, що ресурси суші, моря та атмосфери повинні управлятися таким чином, щоб можна було забезпечити та зберегти їх оптимальну та постійну продуктивність, але без шкоди для цілісності тих екосистем або видів, з якими вони існують (принцип 4). А далі зазначається, що природні ресурси повинні не марнуватися,

а використовуватися в міру та відповідно до певних правил, зокрема, таких: невідновлювані ресурси одноразового користування мають експлуатуватися в міру, з урахуванням їх запасів, раціональних можливостей їх переробки для споживання і сумісності їх експлуатації з функціонуванням природних систем (п. 10 «d»).

І, нарешті, у Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку, яка містить 27 принципів, так само наголошується на необхідності раціонального використання природних ресурсів. Так, у принципі 22 вказано, що корінне населення та його громади, а також інші місцеві громади відіграють життєво важливу роль у раціональному використанні та поліпшенні довкілля в силу їх знань і традиційної практики, з огляду на це, держави мають визнавати і підтримувати їх самобутність, культуру і інтереси, забезпечувати їх ефективну участь у досягненні сталого розвитку.

Як бачимо, у цій Декларації, як і в інших проаналізованих міжнародно-правових документах, особливу увагу приділено раціональному використанню природних ресурсів для забезпечення досягнення сталого розвитку. З огляду на важливість цього питання зупинимося на ньому докладніше.

Термін «сталий розвиток» був уведений у широкий ужиток Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку (Комісія Брунтланд) у 1987 р. Під сталим розуміється розвиток, який задовольняє сучасні потреби людства і не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Цілком зрозуміло, концепція сталого розвитку не могла б стати настільки поширеною, якби не було відповідних передумов у суспільстві. Так, головною передумовою стали грандіозні зміни, що відбулися у світі в середині ХХ ст. Справа в тому, що та модель розвитку, яка застосовувалася в 1950–1960-ті рр. країнами, що розвиваються, була зорієнтована на досягнення лише економічної ефективності. Вважалося, що тільки ефективність економічної системи здатна прокласти шлях до загального процвітання і покінчити з нерівністю як у рамках окремої країни, так і у світовому масштабі. Однак неодноразово вказувалося на надзвичайно низьку ефективність економічної системи промислово розвинених

країн, заснованої на непропорційно високих витратах природних ресурсів.

До початку 1970-х рр. зростаюча чисельність бідних верств населення в країнах, що розвиваються, а також відсутність переваг економічного розвитку призвели до зростання кількості спроб безпосередньо виправити ситуацію з розподілом доходів. Ставало зрозумілим: єдине, що може виправити ситуацію, це конкретні дії, вжиті в широких масштабах та узгоджені на світовому рівні. Парадигма розвитку змістилася в бік врівноваженого зростання, який у явній формі враховував соціальні цілі (особливо завдання зі скорочення чисельності бідних верств населення) та надавав їм таке саме значення, як і економічній ефективності.

Третім основним завданням розвитку став захист довкілля. До початку 1980-х рр. було накопичено значну кількість інформації, яка свідчить про те, що деградація навколишнього середовища являє собою серйозну перешкоду для економічного розвитку. Вказувалося, що зневагу до екологічних проблем неможна виправдати необхідністю вирішувати інші завдання.

Отже, концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох точок зору: економічної, соціальної та екологічної. Відповідно до цього часто говорять про три цілі сталого розвитку: екологічна цілісність, екоефективність та екосправедливість [27, с. 354–357].

У науковій літературі вже існують десятки визначень поняття «сталий розвиток». Так, В. І. Данилов-Данілян указує, що сталим є такий розвиток, за якого людство не руйнує природну основу свого існування та функціонування свого господарства. Це розвиток, при якому на навколишнє середовище здійснюється антропогенний вплив, що відповідає асиміляційному потенціалу довкілля. М. М. Бринчук розглядає сталий розвиток як екологічно обґрунтований (збалансований) економічний і соціальний розвиток в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь. На практиці це означає, що при підготовці й прийнятті господарських, управлінських та інших екологічно значущих рішень, при здійсненні господарської та іншої діяльності, яка пов'язана зі шкідливим впливом на природу, мають враховуватися екологічні вимоги [28, с. 116].

Вчені наголошують, що концепція сталого розвитку може розглядатися як методологічна основа правового забезпечення раціонального використання природних ресурсів, тоді як в плані реалізації зазначеного принципу найбільш важливим аспектом концепції сталого розвитку доцільно вважати подальший розвиток екосистемного підходу [28, с. 117, 118].

Щодо екосистемного підходу, то він, як зауважують науковці, становить ядро концепції сталого розвитку. Його дослідженню приділяють увагу такі вчені-екологи, як М. М. Бринчук, Б. В. Єрофеев, К. С. Лосєв, Н. Р. Малишева, М. О. Медведєва, Е. В. Позняк, Є. П. Суєтнов та ін.

Так, Є. П. Суєтнов наголошує, що, на переконання науковців, основною причиною глобальних негативних змін у природі є руйнування природних екосистем. Екологічна система (або ж скорочено – екосистема) – це біологічна система, що складається зі спільноти живих організмів (біоценоз), середовища їх існування (біотоп) та системи зв'язків, що здійснюють обмін речовиною та енергією між ними. Термін «екосистема» ввів у науковий обіг А. Тенслі у праці «Правильне і неправильне використання ботанічних термінів» (1935 р.), який саме так позначив сукупність організмів, що мешкають у певному біотопі, яка є системою, з її складовими елементами, єдиною історією, а також здатністю до узгодженого розвитку [29, с. 177–178].

З урахуванням тих функцій, які екосистем здійснюють у природі, та їх значення для підтримання її сприятливого стану надзвичайно актуальною є проблема збереження та відновлення природних екосистем для забезпечення сталого розвитку. Саме із цих міркувань у міжнародному екологічному праві виникла і поширилась у 90-х рр. ХХ ст. концепція екосистемного підходу.

Екосистемний підхід було запроваджено на міжнародно-правовому рівні в рамках Конвенції про охорону біологічного різноманіття, яка була відкрита для підписання в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) 05.06.1992 р. та набула чинності 29.12.1993 р. У ній надано визначення терміну «екосистема», що являє собою динамічний комплекс угруповань рослин, тварин і мікроорганізмів, їх неживого навколишнього середовища, взаємодіючих як єдине функціональне ціле.

Незважаючи на те, продовжує Є. П. Суєтнов, що в тексті цієї Конвенції екосистемний підхід прямо не зазначений, існує низка рішень нарад її керівного органу – Конференції Сторін – стосовно цього питання. Найпродуктивнішою з усіх виявилась п'ята нарада, яка проходила в м. Найробі (Кенія) з 15 по 26.05.2000 р., адже на її 5-му засіданні було прийнято рішення V/6 «Екосистемний підхід», у додатку до якого є опис екосистемного підходу (розділ «А»), перелік його принципів (розділ «В») та практичні рекомендації щодо його застосування (розділ «С»). Згідно з розділом «А» екосистемний підхід являє собою стратегію комплексного управління земельними, водними та біологічними ресурсами, яка забезпечує їх збереження та стале використання на справедливій основі.

У розділі «В» перераховано 12 принципів екосистемного підходу, а саме: 1) визначення завдань управління екосистемами суспільством; 2) максимальна децентралізованість управління екосистемами; 3) врахування впливу на суміжні або будь-які інші екосистеми; 4) управління екосистемами в економічному контексті; 5) забезпечення збереження структури та функцій екосистеми; 6) управління екосистемами в межах їхнього природного функціонування; 7) застосування екосистемного підходу в певних масштабах; 8) довготривалість цілей управління екосистемами; 9) врахування неминучості змін екосистем; 10) забезпечення рівноваги між збереженням та використанням біорізноманіття; 11) врахування інформації; 12) залучення зацікавлених сторін.

Практичні рекомендації із застосування екосистемного підходу, як було вказано, закріплені в розділі «С»: 1) орієнтація на функціональні взаємозв'язки і процеси в екосистемах; 2) сприяння справедливому користуванню благами; 3) використання стратегії адаптивного управління екосистемами; 4) здійснення управління за допомогою заходів, співрозмірних питанню, яке вирішується, та шляхом максимальної децентралізації; 5) забезпечення міжвідомчої взаємодії [30, с. 210–211].

Стає очевидним, підсумовує Є. П. Суєтнов, що в наш час стратегічною метою екологічної політики будь-якої держави, в тому числі й України, має

статі впровадження екосистемного підходу в правове регулювання екологічних відносин з метою збереження природних екосистем, підтримання їх цілісності та життєзабезпечувальних функцій для сталого розвитку суспільства [30, с. 212].

Логічним розвитком цих вимог стала вимога комплексного використання природних ресурсів. Під комплексним природокористуванням розуміється таке використання природно-ресурсного потенціалу відповідної території, за якого експлуатація конкретного виду природного ресурсу завдає найменшої шкоди іншим природним ресурсам, а господарська або інша діяльність у цілому надає мінімально можливий вплив на навколишнє природне середовище [31, с. 87].

На думку В. Л. Мунтяна, основою комплексності є концепція єдності природи та людського суспільства, яка враховує також взаємний зв'язок усіх природних ресурсів, тобто, що природа являє собою складну систему, окремі елементи якої тісно пов'язані між собою, і будь-який господарський вплив на будь-який елемент комплексу означає в кінцевому підсумку вплив на систему в цілому, а експлуатація та відтворення будь-якого з ресурсів природи неминуче тягне за собою зміни стану всіх інших її ресурсів [32, с. 82].

Таким чином, на міжнародно-правовому рівні однією з новітніх еколого-правових концепцій визнано концепцію екосистемного підходу, що полягає в комплексному управлінні земельними, водними та біологічними ресурсами, яка забезпечує їх збереження та стале використання на справедливій основі. Саме ця концепція, за нашим переконанням, має бути визнана основою принципу раціонального використання природних ресурсів в Україні.

Слід указати, що на екосистемний характер такого явища, як раціональне природокористування, звертає свою увагу Н. Р. Малишева. На її переконання, раціональне природокористування – відносини між людиною і природою, що базуються на ефективному, сталому, комплексному використанні природних ресурсів, природних властивостей і природних умов при одночасній їх охороні та відтворенні [33, с. 659]. Вона пише, що раціональності природокористування неможливо досягти без екосистемного підходу до природи як до цілісного організму, де всі природні процеси та явища взаємопов'язані і кожний із них

чинить вплив на загальний стан екосистем. З огляду на це вчена наголошує, що раціональне природокористування спрямоване на забезпечення сталого, економічно-екологічно-соціально збалансованого розвитку, його здійснення з дотриманням екосистемного підходу, за можливості – комплексно, відповідно до цільового призначення [33, с. 662].

Разом із тим деякі вчені-екологи наполягають на виділенні екосистемного підходу як окремого принципу екологічного права. Таку позицію, зокрема, висловлює М. М. Бринчук, який наголошує, що аналіз права, яке розвивається, дозволяє виділити екосистемний підхід до правового регулювання охорони довкілля та природокористування як одного з принципів права навколишнього середовища [34, с. 39]. Цей принцип, зауважує вчений, обумовлений діалектичним взаємозв'язком усіх предметів, явищ та процесів у природі. Він реалізується за допомогою встановлення вимог з охорони інших природних об'єктів і довкілля в процесі землекористування, лісокористування, надрокористування, водокористування та користування іншими природними багатствами. Даний принцип не отримав належного нормативного регулювання та забезпечення, бо в розвитку права навколишнього середовища до останнього часу панував галузевий підхід до регулювання охорони і використання окремих природних ресурсів – земель, надр, вод, лісів та ін. У рамках галузевого підходу недооцінювались і не враховувались в необхідній мірі чинники взаємозв'язку явищ і процесів у природі як інтегрованому об'єкті [34, с. 65].

На доцільність виокремлення екосистемного підходу як самостійного принципу екологічного права вказує і Н. Р. Малишева. Незважаючи на те, що вона підтримує думку, відповідно до якої раціональність природокористування неодмінно пов'язана з екосистемним підходом, вчена зазначає, що окремим принципом екологічного права має бути екосистемний підхід до природи як до цілісного організму, не заподіяння в процесі використання одного природного ресурсу шкоди іншим природним ресурсам. Поява у праві вказаного принципу пов'язана з усвідомленням взаємозв'язку природних процесів і явищ, їх впливу на стан екосистем. Цей принцип послідовно впроваджується в екологічному

праві, насамперед у процесі регулювання природокористування. Традиційний диференційований (поресурсний) принцип регулювання використання окремих природних ресурсів сьогодні все більше поступається місцем інтегрованому регулюванню, що базується на екосистемному підході [33, с. 628].

Отже, як бачимо, сучасна еколого-правова думка ще не виробила єдиного розуміння місця екосистемного підходу в екологічному праві, адже він може розглядатися принаймні у двох аспектах: як необхідна характеристика принципу раціонального використання природних ресурсів та як самостійний принцип екологічного права. На наше переконання, відповідь на це питання можна отримати після ґрунтовного та комплексного наукового дослідження сутності екосистемного підходу в аспекті правового регулювання екологічних відносин. А поки ми висловлюємо позицію, згідно з якою екосистемний підхід є основою розуміння принципу раціонального використання природних ресурсів.

Висновки. Подальший розвиток принципу раціонального використання природних ресурсів в екологічному праві України з точки зору сучасних міжнародно-правових тенденцій неодмінно пов'язаний з його розумінням та втіленням в аспекті концепції сталого розвитку, за якою на перший план виходить обов'язковість встановлення необхідного балансу між задоволенням сучасних потреб усього людства та захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному та здоровому довкіллі. Дана концепція базується на екосистемному підході, що являє собою стратегію комплексного управління ресурсами, за допомогою якої забезпечується їх збереження та стале використання на справедливій основі. Інакше кажучи, такі надзвичайно важливі характеристики, як сталість та комплексність використання природних ресурсів, виступатимуть основою розуміння принципу їх раціонального використання.

Список літератури:

1. Юридичний словник / за ред. В. Г. Гончаренко. Київ : Форум, 2005. 473 с.
2. Андрейцев В. І. Витоки, сьогодення та перспективи розвитку природноресурсового права в контексті консолідації екологічних правовідносин. *Сучасні*

досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права : круглий стіл, присвяч. пам'яті проф. Ю. О. Вовка (м. Харків, 24 трав. 2013 р. / НУ ЮАУ, НАПрН України. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 5–7.

3. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів, від 02.02.1971 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 30. Ст. 1065.

4. Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів : Закон України від 29.10.1996 р. № 437/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 50. Ст. 279.

5. Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття : Закон України від 29.11.1994 р. № 257/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 49. Ст. 433.

6. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 22. Ст. 932.

7. Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай) від 01.06.1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_800 (дата звернення: 17.05.2018).

8. Про ратифікацію Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай) : Закон України від 17.01.2002 р. № 2997-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 143.

9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці, від 17.06.1994 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_120 (дата звернення: 17.05.2018).

10. Про приєднання України до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці : Закон України від 04.07.2002 р. № 61-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 267.

11. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат від 22.05.2003 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_164 (дата звернення: 17.05.2018).

12. Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат : Закон України від 07.04.2004 р. № 1672-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 32. Ст. 383.

13. Комарницький В. М. Влияние международного эколого-правового регулирования на формирование законодательства по вопросам природопользования. *Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Міжнародний центр космічного права. Київ : Обрії, 2010. С. 71–77.

14. Вітовська І. В. Міжнародні стандарти у правовому регулюванні використання природних ресурсів. *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку* : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Прикарпат. юрид. ін-т Львів. держ. ун-ту внутр. справ, Укр. асоц. порівнял. правознавства, Міжнар. наук. журн. «Порівняльно-правові дослідження». Київ : Логос, 2010. С. 233–235.

15. Віденська конвенція про охорону озонового шару від 22.03.1985 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 21. Ст. 1179.

16. Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 19.06.2008 р. *Офіційний вісник України*. 2009. № 73. Ст. 2497.

17. Про ратифікацію Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат : Закон України від 04.09.2009 р. № 1621-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 4. Ст. 17.

18. Протокол про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 27.05.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 82/№ 85. Ст. 3438/Ст. 3074.

19. Про ратифікацію Протоколу про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат : Закон України від 16.19.2012 р. № 5432-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 43. Ст. 621.

20. Протокол про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 26.09.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. Ст. 1104.

21. Про приєднання до Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат : Закон України від 22.02.2017 р. № 1905-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 13. Ст. 150.

22. Протокол про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 27.05.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 24. Ст. 668.

23. Про ратифікацію Протоколу про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат : Закон України від 16.03.2016 р. № 1028-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 16. Ст. 165.

24. Декларація Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища (Стокгольмська декларація) від 16.06.1972 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_454 (дата звернення: 17.05.2018).

25. Всесвітня Хартія природи від 01.01.1982 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_453 (дата звернення: 17.05.2018).

26. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_455 (дата звернення: 17.05.2018).

27. Клейменова А. С. Концепція устойчивого развития: новая социально-экономическая парадигма. *Вестник ТГУ*. 2008. Вып. 10 (66). С. 354–359.

28. Махрова М. В. Рациональное природопользование как принцип экологического права : дис. ... канд. юрид. наук. Оренбург, 1999. 178 с.

29. Суєтнов Є. П. Міжнародно-правове забезпечення екосистемного підходу. *Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади* : матеріали «круглого столу» (м. Харків, 4 груд. 2015 р.) : зб. тез наук. доп. / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 177–183.

30. Суєтнов Є. П. Впровадження екосистемного підходу як пріоритетний напрям правового регулювання екологічних відносин в Україні. *Актуальні проблеми соціального права. Еволюція правового регулювання земельних, аграрних та екологічних відносин*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 листоп. 2016 р.) / за заг. ред. П. Д. Пилипенка. Львів, 2016. С. 210–213.

31. Природноресурсовое право и правовая охрана окружающей среды : учебник / под ред. В. В. Петрова. Москва : Юрид. лит., 1988. 512 с.

32. Мунтян В. Л. Правові проблеми раціонального природокористування : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : Рад. школа, 1975. 347 с.

33. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 14: Екологічне право / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. 776 с.

34. Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды) : учебник для высших юридических учебных заведений. Москва : Юристъ, 1998. 688 с.

References:

1. Yurydychnyi slovnyk. V.H. Honcharenko (Ed.). (2005). Kyiv: Forum [in Ukrainian].
2. Andreitsev, V.I. (2013). Vytoky, sohodennia ta perspektyvy rozvytku pryrodnoresursovoho prava v konteksti konsolidatsii ekolohichnykh pravovidnosyn. *Suchasni dosiahnennia nauk zemelnoho, ahrarnoho ta ekolohichnoho prava: kruhlyi stil, prysviach. pam'iaty*

prof. Yu.O. Vovka (m. Kharkiv, 24 trav. 2013 r.) / NU YuAU, NAPrN Ukrainy. Kharkiv: Nats. un-t «Juryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho», 5–7 [in Ukrainian].

3. Konventsiiia pro vodno-bolotni uhiddia, shcho maiut mizhnarodne znachennia, holovnym chynom yak seredovyshe isnuvannia vodoplavnykh ptakhiv, vid 02.02.1971 r. (2013). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine, 30, art. 1065.*

4. Pro uchast Ukrainy v Konventsii pro vodno-bolotni uhiddia, shcho maiut mizhnarodne znachennia, holovnym chynom yak seredovyshe isnuvannia vodoplavnykh ptakhiv: Zakon Ukrainy vid 29.10.1996 r. № 437/96-VR. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 50, art. 279.*

5. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia: Zakon Ukrainy vid 29.11.1994 r. № 257/94-VR. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 49, art. 433.*

6. Konventsiiia pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia vid 05.06.1992 r. (2007). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine, 22, art. 932.*

7. Konventsiiia shchodo spivrobitnytstva po okhoroni ta stalomu vykorystanniu riky Dunai (Konventsiiia pro okhoronu riky Dunai) vid 01.06.1994 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_800.

8. Pro ratyfikatsiiu Konventsii shchodo spivrobitnytstva po okhoroni ta stalomu vykorystanniu riky Dunai (Konventsiiia pro okhoronu riky Dunai): Zakon Ukrainy vid 17.01.2002 r. № 2997-III. (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 21–22, art. 143.*

9. Konventsiiia Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii pro borotbu z opusteliuvanniam u tykh krainakh, shcho poterpaiut vid serioznoi posukhy ta/abo opusteliuvannia, osoblyvo v Afrytsi, vid 17.06.1994 r. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_120.

10. Pro pryiednannia Ukrainy do Konventsii Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii pro borotbu z opusteliuvanniam u tykh krainakh, shcho poterpaiut vid serioznoi posukhy ta/abo opusteliuvannia, osoblyvo v Afrytsi: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 r. № 61-IV. (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 36, art. 267.*

11. Ramkova konventsiiia pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat vid 22.05.2003 r. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_164.

12. Pro ratyfikatsiiu Ramkovoii konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat: Zakon Ukrainy vid 07.04.2004 r. № 1672-IV. (2004). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 32, art. 383.*

13. Komarnytskyi, B.M. (2010). Vlyiane mezhdunarodnoho ekoloho-pravovoho rehulyrovannia na formirovannia zakonodatelstva po voprosam pryrodopolzovannia. *Mizhnarodne pravo navkolyshnoho seredovyshe: stan ta perspektyvy rozvytku: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. – Proceedings of the International Scientific and Practical Conference; In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, Mizhnarodnyi tsentr kosmichnoho prava. Kyiv: Obrii, 71–77 [in Russian].*

14. Vitovska, I.V. (2010). Mizhnarodni standarty u pravovomu rehuliuванні vykorystannia pryrodnykh resursiv. *Porivnialne pravoznavstvo: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku : zb. nauk. pr.; In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka, Prykarp. yuryd. in-t Lviv. derzh. un-tu vnutr. sprav, Ukr. assots. porivnial. pravoznavstva, Mizhnar. nauk. zhurn. «Porivnialno-pravovi doslidzhennia». Kyiv: Lohos, 233–235 [in Ukrainian].*

15. Videnska konventsiiia pro okhoronu ozonovoho sharu vid 22.03.1985 r. (2005). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine, 21, art. 1179.*

16. Protokol pro zberezhennia i stale vykorystannia biolohichnoho ta landshaftnoho riznomanittia do Ramkovoii konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat vid 19.06.2008 r. (2009). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine, 73, art. 2497.*

17. Pro ratyfikatsiiu Protokolu pro zberezhennia i stale vykorystannia biolohichnoho ta landshaftnoho riznomanittia do Ramkovoii konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat: Zakon Ukrainy vid 04.09.2009 r. № 1621-VI. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 4, art. 17.*

18. Protokol pro stale upravlinnia lisamy do Ramkovoii konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat vid 27.05.2011 r. (2013). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine,*

82/ 85, arts. 3438/3074.

19. Pro ratyfikatsiiu Protokolu pro stale upravlinnia lisamy do Ramkovoï konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat: Zakon Ukrainy vid 16.19.2012 r. № 5432-VI. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 43, art. 621.

20. Protokol pro stalyy transport do Ramkovoï konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat vid 26.09.2014 r. (2016). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 28, art. 1104.

21. Pro pryiednannia do Protokolu pro stalyy turizm do Ramkovoï konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat: Zakon Ukrainy vid 22.02.2017 r. № 1905-VIII. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 13, art. 150.

22. Protokol pro stalyy turizm do Ramkovoï konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat vid 27.05.2011 r. (2017). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 24, art. 668.

23. Pro ratyfikatsiiu Protokolu pro stalyy transport do Ramkovoï konventsii pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat : Zakon Ukrainy vid 16.03.2016 r. № 1028-VIII. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 16, art. 165.

24. Deklaratsiia Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii z problem otochuiuchoho liudynu seredovyshcha (Stokholmska deklaratsiia) vid 16.06.1972 r. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_454.

25. Vsesvitnia Khartiia pryrody vid 01.01.1982 r. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_453.

26. Deklaratsiia Rio-de-Zhaneiro shchodo navkolynshnoho seredovyshcha ta rozvytku vid 14.06.1992 r. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_455.

27. Klejmenova, A.S. (2008). Konceptsiia ustojchivogo rozvittia: novaja social'no-jekonomicheskaja paradigma. *Vestnik TGU, issue 10 (66), 354–359* [in Russian].

28. Mahrova, M.V. (1999). Racional'noe prirodopol'zovanie kak princip jekologicheskogo prava. *Extended abstract of candidate's thesis*. Orenburg [in Russian].

29. Suietnov, Ye.P. (2015). Mizhnarodno-pravove zabezpechennia ekosystemnoho pidkhodu. *Ekolohichne pravo v systemi mizhdystsyplinarnykh zv'iazkiv: metodolohichni zasady: materialy «kruhloho stolu»* (Kharkiv, 4 hrud. 2015 r.): zb. tez nauk. dop. A.P. Getman (Ed.); Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 177–183 [in Ukrainian].

30. Suietnov, Ye.P. (2016). Vprovadzhennia ekosystemnoho pidkhodu yak priorytetnyi napriam pravovoho rehuliuвання ekolohichnykh vidnosyn v Ukraini. *Aktualni problemy sotsialnoho prava. Evoliutsiia pravovoho rehuliuвання zemelnykh, ahrarnykh ta ekolohichnykh vidnosyn: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Lviv, 18 lystop. 2016 r.) – Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. P.D. Pylypenka (Ed.). Lviv, 210–213 [in Ukrainian].

31. Pryrodnoresursovoe pravo y pravovaia okhrana okruzhaiushchei sredy. (1988). V.V. Petrov (Ed.). Moscow: Yuryd. lyt. [in Russian].

32. Muntian, V.L. (1975). Pravovi problemy ratsionalnoho pryrodokorystuvannia. *Doctor's thesis*. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].

33. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia. (2018). (Vols. 1–20); Vol. 14: Ekolohichne pravo. Yu. S. Shemshuchenko, A.P. Getman (Eds.); Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].

34. Brinchuk, M.M. (1998). Jekologicheskoe pravo (pravo okruzhajushhej sredy). Moscow: Jurist [in Russian].

Нестерова Н. И. Международно-правовые тенденции развития принципа рационального использования природных ресурсов в экологическом праве Украины.

В статье анализируются отдельные вопросы дальнейшего развития принципа рационального использования природных ресурсов в экологическом праве Украины с точки

зрения современных международно-правовых тенденций. Делается вывод о том, что дальнейшее развитие этого принципа непременно связано с его пониманием и воплощением в аспекте концепции устойчивого развития, согласно которой на первый план выходит обязательность установления баланса между удовлетворением современных потребностей всего человечества и защитой интересов будущих поколений, включая их потребность в безопасной и здоровой окружающей среде, а также в аспекте ядра этой концепции – экосистемного подхода, который представляет собой стратегию комплексного управления ресурсами, обеспечивающую их сохранение и устойчивое использование на справедливой основе.

Ключевые слова: принципы экологического права; рациональное использование природных ресурсов; рациональное природопользование; международное экологическое право; концепция устойчивого развития; экосистемный подход.

Nesterova N. I. International legal trends of development of the principle of rational use of natural resources in the environmental law of Ukraine.

The article analyzes some issues of further development of the principle of rational use of natural resources in the environmental law of Ukraine from the point of view of modern international legal trends. It is concluded that the further development of this principle is necessarily connected with its understanding and implementation in the aspect of the concept of sustainable development, according to which the compulsory balance between meeting the modern needs of all humanity and protecting the interests of future generations, including their need for safe and a healthy environment, and in terms of the core of this concept – the ecosystem approach, which is a strategy for integrated resource management, about ensuring their conservation and sustainable use on an equitable basis.

Keywords: principles of environmental law; rational use of natural resources; environmental management; international environmental law; the concept of sustainable development; ecosystem approach.

Надійшла до редколегії 20.05.2018 р.